

Ковальчук Іван Васильович
аспірант кафедри історії держави,
права та політико-правових учень
юридичного факультету
Львівського національного університету
імені Івана Франка

**Використання історичного досвіду
в сучасних умовах судової реформи в Україні
(на прикладі діяльності краєвих судів в Галиччині (1850-1918))**

Декілька років тому Президентом України був виданий Указ від 20.05.2015 р. № 276/2015 «Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр.», яким було схвалено Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр.

Як відомо, Конституція України проголошує Україну правовою державою, у якій права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. В Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Водночас на сьогодні система правосуддя не виконує поставлені перед нею завдання на належному рівні.

Основними чинниками такої ситуації є:

- низький рівень правової культури та правової свідомості суспільства;
- розповсюдженість корупційних явищ у сфері правосуддя;
- недосконалість кадрового планування у системі судової влади;

- збереження факторів залежності суддів від виконавчої та законодавчої гілок влади, зокрема, наявність конституційних положень, які стримують посилення незалежності суддів;
- абсолютизація принципу про поширення юрисдикції судів на усі правовідносини;
- недосконалість процесуальних інструментів для захисту прав та інтересів осіб, у тому числі нерозвинена система альтернативних методів вирішення спорів; недосконалість методик визначення оптимального кількісного складу суддів та чисельності працівників апаратів судів відповідно до навантаження;
- непропорційне робоче навантаження на суддів і працівників апарату судів та відсутність механізмів оперативного вирівнювання навантаження на суддів, що знижує якість правосуддя;
- недосконалість бюджетного планування і управління у системі судової влади та відсутність єдиних методологічних підходів у плануванні видатків судів;
- недостатній рівень єдності та послідовності судової практики;
- відсутність чи недостатній рівень використання можливостей сучасних інформаційних систем (електронне правосуддя);
- низький рівень публічності сфери правосуддя та довіри до судової системи взагалі і до суддів тощо.

Реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів у сучасній Україні, серед іншого, передбачає **вивчення і врахування історичного національного та міжнародного правового досвіду.**

Значний інтерес у цьому аспекті становить **історико-правовий аналіз правових засад організації та діяльності крайових судів у Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини (1850–1918 рр.),** що сприяє розумінню особливостей розвитку судової влади в Україні. Теоретичне усвідомлення та переосмислення досвіду діяльності крайових судів у Львові (1850–1918 рр.)

дозволить краще зрозуміти і передбачити перебіг сучасних суспільних і державних процесів, виробити ефективну державну політику, уникнути помилок і невдалих рішень щодо удосконалення судової влади у сучасній Україні. Вивчення особливостей створення, структури та компетенції крайових судів у Галичині у досліджуваній період дасть змогу використати у доцільних межах набуті знання та правовий досвід для з'ясування витоків та закономірностей у розвитку судової влади у сучасній Україні. Актуальність цього історико-правового дослідження визначається також тим, що крайові суди в Австрійській монархії були утворені відповідно до тогочасних європейських державно-правових традицій і здійснювали судочинство у Галичині упродовж 1850–1918 рр. Корисним буде врахування вивченого історико-правового досвіду у сучасній Україні щодо чіткого визначення предметної сфери діяльності судової влади, її компетенції, у належному фінансуванні судової системи тощо. Важливо, щоб сучасна судова система стала зрозумілою і прозорою, справедливою і доступною для громадян, що у значній мірі підвищить довіру до закону, суду і держави у цілому.

Актуальність теми дослідження зумовлена процесом реформування судової системи в сучасній Україні, покликаної забезпечити справедливість у правосудді **на основі європейських стандартів**. Сучасна судова реформа є однією з найбільш актуальних і значущих в Україні, яка повинна передбачити демократичний спосіб формування судової влади, що забезпечуватиме її здійснення незалежними і справедливими судами. Завдання судової влади полягає у здійсненні чесного і справедливого правосуддя, гарантуванні процесуальних прав людини, забезпеченні соціальної стабільності та законності у державі та повинна здійснюватися виключно засобами правового характеру. Судову владу повинні здійснювати професійні судді та, у визначених законом випадках присяжні засідателі. Особливого значення при доборі суддів необхідно надавати морально-психологічним якостям претендентів. Судова система сучасної України має бути простою, зрозумілою, доступною й ефективною, що сприятиме

справедливому розгляду справ судами усіх інстанцій та підвищить довіру до суду у суспільстві.

Мета дисертаційного дослідження: виявлення закономірностей та історико-правових особливостей організації і діяльності крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.).

Визначена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- проаналізувати історико-правову літературу, джерельну базу, особливо австрійські нормативно-правові акти та архівні матеріали, у яких відображена історія становлення і розвитку крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.), а також організаційні та правові засади їхньої діяльності;
- розкрити основні методологічні підходи щодо дослідження становлення й розвитку крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.);
- охарактеризувати суспільно-політичні передумови реформування судової влади Австрійської імперії та визначити особливості становлення й розвитку єдиної судової системи після Весни народів, що знайшло закріплення в імператорському положенні про суди 1849 р. та імператорському патенті 1851 р.;
- виявити характерні риси та особливості організації крайових судів у Галичині, виокремити етапи їх еволюції та уточнити структуру і конкретизувати їх компетенцію;
- з'ясувати соціально-правові умови, у яких функціонували крайові суди у Галичині та проаналізувати нормативно-правові акти, що регулювали їхню організацію і діяльність;
- розкрити характерні риси та визначити особливості цивільного та кримінального судочинства у крайових судах Галичини (1850–1918 рр.);
- сформулювати пропозиції щодо використання історико-правового досвіду діяльності крайових судів у Галичині у досліджуваній період із метою удосконалення сучасної судової системи України.

Об'єкт дослідження: крайові суди у Галичині в складі Австрії й Австро-Угорщини (1850–1918 рр.).

Предмет дослідження: характерні риси організації та діяльності крайових судів у Галичині у складі Австрії й Австро-Угорщини (1850–1918 рр.).

У дисертації використано такі найважливіші концептуальні дослідницькі підходи як діалектичний, цивілізаційний, антропологічний, герменевтичний, які визначено з урахуванням його об'єкта і предмета, мети та завдань. Провідним став **діалектичний підхід**, який дав можливість охарактеризувати розвиток історико-правових явищ і процесів у взаємозв'язку і взаємодії у досліджуваній період. У процесі дослідження поєднано використання філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів. Серед застосованих методів найбільш результативним став **історико-правовий метод**, який було застосовано при розкритті соціально-політичних й правових передумов утворення крайових судів у Галичині та установленні організаційних та правових засад їхньої діяльності. Завдяки методу структурно-функціонального аналізу з'ясовано порядок формування крайових судів у Галичині та визначено їхню компетенцію, структуру і склад. Порівняльно-правовий метод дав можливість порівняти діяльність крайових судів у Східній і Західній Галичині, інших коронних краях Австрії й Австро-Угорщини (1850–1918 рр.). У дисертації широко використано герменевтико-правовий метод, зокрема для історико-правового дослідження та інтерпретації судових рішень і вироків крайових судів у Галичині, архівних матеріалів, які стосувалися діяльності крайових судів у Галичині тощо.

Методологічний інструментарій у цьому історико-правовому дослідженні докладно проаналізовано у підрозділі 1.3.

Джерельною основою дисертаційного дослідження є опубліковані та неопубліковані архівні матеріали, австрійське законодавство (конституційні акти Австрії 1848 р., 1849 р., 1867 р., закони рейхсрату, патенти, декрети і листи австрійського імператора, постанови і розпорядження міністерств, обіжники), які відображають окремі аспекти діяльності крайових судів у

Галичині (1850–1918 рр.). Найціннішим першоджерелом у дисертації є **архівні матеріали**, частина з яких уперше впроваджується до наукового обігу. Загалом опрацьовано **87 справ із 11-ти фондів** Центрального державного історичного архіву у м. Львові: «Магістрат м. Львова» (ф. 52), «Галицьке намісництво, м. Львів» (ф. 146), «Шляхетський суд м. Львова» (ф. 149), «Вищий крайовий суд у м. Львові» (ф. 150), «Апеляційний суд у Львові» (ф. 151), «Крайовий суд м. Львова» (ф. 152), «Вища державна прокуратура» (ф. 156), «Галицька крайова фінансова дирекція, м. Львів» (ф. 160), «Крайова табуля» (ф. 166), «Графи Лянскоронські» (ф. 181), «Наукове товариство ім. Тараса Шевченка» (ф. 309). Більшість виявлених архівних документів складають окремі цивільні та кримінальні справи, обвинувальні акти і рішення, листування, звіти, обіжники, розпорядження та інші справи крайових судів (у першу чергу Крайового суду у Львові).

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що ця дисертація є першим в Україні самостійним комплексним спеціальним історико-правовим дослідженням становлення і розвитку правових основ організації та діяльності крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.). Зокрема:

уперше:

- обґрунтовано, що становлення і розвиток крайових судів у Галичині в **австрійський період відбувалося у два етапи:** після буржуазно-демократичної революції (1850–1867 рр.) та після прийняття останньої австрійської конституції (1867–1918 рр.), що зумовлювалося виявленими у ході дослідження закономірностями їхньої діяльності;
- **конкретизовано**, що правовою основою формування та функціонування нової австрійської судової системи з середини XIX ст. були імператорське положення про суди 1849 р. та імператорський патент від 31 грудня 1851 р., згідно з якими було передбачено утворення крайових судів у Галичині;
- на основі вивчення принципів організації та діяльності австрійських крайових судів та засад їхньої взаємодії з іншими державними органами

доведено, що практична діяльність крайового суду у Галичині у II пол. XIX – I пол. XX ст. базувалася на правовій основі австрійської держави. Отримано нові додаткові дані про те, що крайові суди у Галичині під час здійснення судочинства застосовували таке австрійське законодавство, як: Цивільний кодекс 1811 р., Цивільний процесуальний кодекс 1895 р., Кримінальний кодекс 1852 р, Кримінальні процесуальні кодекси 1853 і 1873 рр., імператорське «Положення про суди» 1849 р. та імператорські патенти (від 29 вересня 1850 р., грудня 1851 р., 1 вересня і 26 листопада 1852 р., 3 і 22 травня 1853 р., 29 вересня 1855 р.), конституції 1849 і 1867 рр., Основні Закони від 21 грудня 1867 р., 11 червня 1868 р., 20 квітня 1873 р., 1 серпня 1895 р., 27 листопада 1896 р., розпорядження Міністерства юстиції (від 16 січня 1853 р., 24 квітня 1854 р. та 9 червня і 29 червня 1855 р.) та Міністерства внутрішніх справ Австрії (від 24 квітня 1854 р., 4 липня 1855 р.), інструкції Вищого крайового суду у Львові.

- **з'ясовано**, що вища державна влада Австрійської імперії, запроваджуючи крайові суди у Галичині, прагнула створити єдину систему крайових судів у державі, передбачити у законодавстві їх правовий та процесуальний статус, визначити єдині професійні вимоги до кандидатів у судді, встановити єдині вимоги щодо касаційного та апеляційного перегляду справ у крайових судах. Установлено, що австрійська судова реформа після Весни народів була дещо непослідовною та недовершеною, що у подальшому зумовило її новелізацію у черговій судовій реформі після прийняття австрійської конституції 1867 р.;

- **конкретизовано**, що крайові (окружні) суди виступали судами другої інстанції для апеляцій на рішення повітових судів та судами першої інстанції у визначеному окрузі при розгляді кримінальних та цивільних справ, **вартість предмету спору яких складала понад 1 тис. корон**; на основі аналізу австрійських нормативно-правових актів та архівних справ розкрито особливості розгляду та вирішення апеляційних справ у цивільному і кримінальному сенатах крайових судів у Галичині.

Конкретизовано, що на ефективність діяльності крайових судів у Галичині, позитивно впливало перебування у їхньому віданні крайової табулі (управління ґрунтових книг), сенату у торгівельних справах, судової канцелярії для ведення діловодства, відділу цивільно-судових депозитів, управління в'язницями, санітарної служби, відділу у торгових справах;

- **уточнено територіальну і предметну підсудність крайових судів у Галичині у досліджуваній період.** Зважаючи на предметну підсудність, розподіл справ поміж судами визначались предметом й ціною позову. Крайові суді розглядали справи, вартість предмету спору яких складала понад 1 тис. корон. Зокрема, встановлено, що юрисдикція крайових судів поширювалася на один-два судових округи, залежно від кількості населення (як правило, один округ **до 300 тис. осіб**, хоч бували і винятки). Зважаючи на це, кількість повітових судів, які були обслуговувалися крайовими судами коливалася **від декількох до понад двадцяти**. **Найменшим** був округ Коломийського суду, а **найбільшими** – Самбірський, Львівський і Перемишльський;

- на основі вивчення конкретних архівних цивільних та кримінальних справ **конкретизовано і деталізовано**, що крайові суди у Галичині як суди першої інстанції, переважно розглядали такі **цивільні справи**—сімейні спори, опікунські справи, справи про поновлення у правах, усиновлення, успадкування згідно із заповітами; **кримінальні справи** – справи про політичні злочини, крадіжки, фальшування грошей і документів, нанесення тілесних ушкоджень, справи про порушення державних законів, антиурядову діяльність, організацію нелегальних товариств, вбивства, грабежі, підпали, випадки образи честі та гідності імператора або ж його родини. **Спори гірничого, торговельного і вексельного характеру, незалежно від ціни предмету спору, розглядали спеціальні сенати крайових (окружних) судів за участі спеціальних засідателів** (у Східній Галичині – Самбірський і Станіславівський суди). Для розгляду складних кримінальних справ із 1873 р. при крайових судах на непостійній основі

діяли суди присяжних. Зазначено, що діяльність крайових судів у Галичині після судової реформи 1867 р. стала більш ефективною;

удосконалено:

- науково-теоретичні положення про природу крайових судів в Австрії та Австро-Угорщині, ідейні витoki яких сформувалися на європейському континенті – моделей колегіальних судів Великобританії, Німеччини та Франції, що згодом запозичувалися іншими європейськими державно-правовими системами;
- наукові знання про мету діяльності крайових судів у Галичині, їхню співпрацю із Вищим крайовим судом у Львові, державною прокуратурою, адвокатурою, нотаріатом; про контролюючу діяльність за в'язницями підзвітних судових округів;
- історико-правові знання про сутність та особливості судового розгляду у крайових судах Галичини, які визначалися характером політичного режиму в Австрії й Австро-Угорщині та місцем і роллю судів у механізмі держави (1850–1918 рр.);

набули подальшого розвитку положення про те, що:

- під впливом державно-політичних змін середини XIX ст., покликаних сформувати ефективний механізм абсолютистської держави, австрійська правова система та судочинство **зазнали трансформації у напрямку** централізації, систематизації, демократизації судового процесу (зокрема, визнання цінності людського життя) і відокремлення судових органів від адміністрації. Такий підхід автоматично зумовив зміни у судоустрої монархії Габсбургів, які ґрунтувалися на просвітницьких концепціях природного права, справедливості та суспільної користі;
- поширення австрійського права і судоустрою на Галичину після її приєднання до Австрійської імперії передбачало **1) уніфікацію судочинства, 2) поступову відмову від партикуляризму і станового характеру колишньої польської судової системи** (право Речі Посполитої захищало передусім привілейовані верстви населення), **3) обмеження застосування звичаєвого**

- права, 4) зростання професійних вимог до суддів, 5) чіткого визначення компетенції судів різних інстанцій, 6) зміну окремих принципів судового процесу. Інкорпорація Галичини до складу імперії Габсбургів у часовому вимірі співпала з етапом кодифікації австрійського законодавства та реформуванням австрійського законодавства у сфері судочинства;
- крайові суди у Галичині у своїй діяльності застосовували чинні австрійські кодекси, зокрема Цивільний кодекс 1811 р., Кримінальний кодекс 1852 р., Цивільний процесуальний кодекс 1895 р., Кримінально-процесуальні кодекси 1853 і 1873 рр., Конституційний Закон про судову владу 1867 р., імператорські патенти, розпорядження Міністерства юстиції і Міністерства внутрішніх справ;
 - крайові (окружні) суди виступали судами другої інстанції для апеляцій на рішення повітових судів (здебільшого, цивільних справ) та судами першої інстанції у визначеному окрузі при розгляді цивільних та кримінальних справ. Апеляції на рішення крайових судів розглядав Вищий крайовий суд: у Львові – для Східної Галичини, а у Кракові – для Західної Галичини.
 - діяльність крайових судів у Галичині спрямовувалася на забезпечення правопорядку і дотримання законності. Згідно з чинним австрійським законодавством під час розгляду справ у крайових судах ключову роль у процесі відігравали не сторони, а суддя.

Конкретні результати дослідження сформовано у висновках до розділів дисертації, а узагальнено вони відповідають меті та завданням цього дослідження та зводяться до таких положень:

1. Здійснено теоретичне узагальнення історично-правового досвіду організації та діяльності крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.).

Дослідження цієї важливої наукової проблеми надало можливість обґрунтувати авторське концептуальне бачення головної тенденції розвитку у Галичині у кін. XVIII – сер. XIX ст. австрійської судової влади та європейських правових традицій. Саме наприкінці XVIII ст. у руслі

реалізації австрійської політики освіченого абсолютизму було сформовано суд як важливий державно-правовий інститут, який характерний до романо-германської правової сім'ї. Суд, як головний орган судочинства, став об'єктивно необхідним компонентом механізму охорони і захисту прав та інтересів людини у досліджуваній період.

2. **Конкретизовано, що** у кін. XVIII – сер. XIX ст. під впливом політичних та соціально-економічних трансформацій **австрійська правова система та судочинство зазнали кардинальних змін** у напрямку централізації, систематизації, лібералізації судового процесу, а також поступового відокремлення суду від адміністрації. Ці зміни були спрямовані на створення ефективного механізму абсолютистської держави. Упроваджені зміни ґрунтувалися на просвітницьких концепціях природного права, філософсько-правових ідеях справедливості і суспільної користі. Для Галичини це також означало відмову від пережитків середньовіччя, зокрема, домінального і станового принципу судочинства.
3. **Правові основи організації і діяльності крайових судів у Галичині у складі Австрії і Австро-Угорщини формувалися двома етапами:** після буржуазно-демократичної революції (1850–1867 рр.) та після прийняття останньої австрійської конституції (1867–1918 рр.), що зумовлювалося виявленими у ході дослідження закономірностями їхньої діяльності. Нормативно-правовими актами, якими керувалися у своїй роботі крайові суди у Галичині, були: Цивільний кодекс 1811 р., Цивільний процесуальний кодекс 1895 р., Кримінальний кодекс 1852 р, Кримінальні процесуальні кодекси 1853 і 1873 рр., імператорське «Положення про суди» 1849 р. та імператорські патенти (від 29 вересня 1850 р., грудня 1851 р., 1 вересня і 26 листопада 1852 р., 3 і 22 травня 1853 р., 29 вересня 1855 р.), конституції 1849 і 1867 рр., Основні Закони від 21 грудня 1867 р., 11 червня 1868 р., 20 квітня 1873 р., 1 серпня 1895 р., 27 листопада 1896 р., розпорядження Міністерства юстиції (від 16 січня 1853 р., 24

квітня 1854 р. та 9 червня і 29 червня 1855 р.) та Міністерства внутрішніх справ Австрії (від 24 квітня 1854 р., 4 липня 1855 р.), інструкції Вищого крайового суду у Львові.

4. Створення крайових судів у Галичині стало результатом політичних змін та реформування судової системи Австрійської імперії внаслідок революції 1848–1849 рр. Правові основи нового австрійського судоустрою, який із невеликими змінами діяв до завершення Першої світової війни, були закладені в імператорському «Положенні про суди» 1849 р. Саме тоді запроваджено **уніфіковану триступеневу організацію судоустрою**: повітові одноосібні, крайові/окружні колегіальні і вищі крайові суди. Крім того, етапними моментами в історії судоустрою в імперії Габсбургів можна вважати ухвалення Австрійської конституції 1867 р. з подальшим відокремленням судочинства від адміністрації та запровадження з 1873 р. при крайових судах судів присяжних, що значно демократизувало австрійську державно-правову систему.
5. У середині 1850-х років на території Галичини і Буковини було створено дев'ять крайових судів. Установлено, що унаслідок законодавчих змін у 1853 р. назва «крайовий» (*Landesgerichte*) збереглася лише за судами у Львові та Кракові; інші називалися «окружними» (*Kreisgerichte*), але зважаючи на їхню предметну підсудність, їх практично ототожнювали. Реально ж крайові суди розпочали свою роботу з 29 вересня 1855 р. У зв'язку з інтенсивним розвитком, насамперед соціально-економічних відносин у Галичині, особливо після революції та скасування кріпосного права, активізувалася торгівля, цивільний обіг, укладалося багато цивільно-правових договорів тощо. Проте одночасно виникали цивільно-правові та інші суперечки, що викликало необхідність створити у коронному краї Галичини і Володимирії додатково крайові суди. У другій половині XIX ст. – на початку XX ст. кількість крайових судів у Галичині зросла до 19-ти: 12 – для Східної Галичини і Буковини та 7 – для Західної Галичини;

6. Крайові (окружні) виступали судами другої інстанції для апеляцій на рішення повітових судів та судами першої інстанції у визначеному окрузі при розгляді кримінальних та цивільних справ, **вартість предмету спору яких складала понад 1 тис. корон**. Крайові суди у Галичині, як суди першої інстанції, розглядали: **цивільні справи**—сімейні спори, опікунські справи, справи про поновлення у правах, усиновлення, успадкування згідно із заповітами; **кримінальні справи** – справи про порушення державних законів, антиурядову діяльність, організацію нелегальних товариств, вбивства, грабежі, підпали, випадки образи честі й гідності імператора або ж його родини. **Спори гірничого, торговельного і вексельного характеру, незалежно від ціни предмету спору, розглядали спеціальні сенати лише декількох крайових/окружних судів у Галичині**. У провадженні крайових судів у Галичині **переважали цивільні справи**, пов'язані з майновими і земельними суперечками, а серед кримінальних – справи про політичні злочини, крадіжки, фальшування грошей і документів, заподіяння тілесних ушкоджень.
7. Крайові суди у Галичині **діяли як колегіальні судові органи** й розглядали цивільні справи у кількості трьох, а кримінальні – чотирьох суддів. **Суддею крайового суду могла бути особа з юридичною освітою**, яка склала відповідні фахові екзамени. Крайові (окружні) суди склалися з президентів, віце-президента (або віце-президентів), суддів, помічників, ад'юнктів. У керівництві крайовими судами у Галичині **абсолютно переважали судді польської національності**. Як допоміжний орган при крайових судах функціонували канцелярії, у штаті яких числилися директор, старший начальник канцелярії, канцеляристи, виконавчі урядники, асистенти, офіціали. **Крайові суди поділялися на цивільний і кримінальний сенати (відділи)**, внутрішні повітові суди, промисловий суд. У віданні крайових судів також перебували крайова табуля, сенат у торговельних справах, судова канцелярія для ведення діловодства, відділ

цивільно-судових депозитів, управління в'язницями, санітарно-медична служба.

8. Установлено, що розгляд цивільних справ крайовими судами у Галичині був повільним, складним та характеризувався надто високим судовим митом, що робило його недоступним для більшості населення Галичини. Показано, що кримінальний процес мав у низці випадків суперечливий характер, що було пов'язано з ліберальністю австрійського кримінального законодавства. На прикладі установлених у дисертації фактів установлено, що саме політичні фактори привели до репресивних функцій кримінального процесу.
9. З'ясовано, що на крайові суди у Галичині **покладалася функція фактично внутрішнього контролю над діяльністю самого суду і установ, які діяли при ньому** – Адвокатська палата, Нотаріальна палата. Важливим елементом контролю був нагляд над станом утримання в'язнів у окрузі відповідальності суду. У випадку Східної Галичини – це львівські і одна станіславівська в'язниці. Контролююча функція була безпосередньо пов'язана з дисциплінарною діяльністю крайових судів. Ще однією важливою функцією крайових судів у Галичині був апеляційний розгляд для судів першої інстанції у цивільних справах (для кримінальних таким органом був Вищий крайовий суд).
10. Упродовж діяльності крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.) **спостерігалася тенденція до обмеження принципу незалежності суддів**, що проявлялося, зокрема, при формуванні суддівського корпусу крайових судів у Галичині, важливим критерієм якого була політична благонадійність. Характерною рисою австрійського судоустрою і судочинства була незахищеність українців та інших національних меншин, які перебували під владою Австрії та Австро-Угорщини. Це позначалося також на об'єктивності апеляційного розгляду цивільних та кримінальних справ крайових судів у Галичині. Установлено, що у

керівному складі крайових судів у Галичині права українських суддів були обмежені.

- 11.** Дослідження правових основ організації та діяльності крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.) **свідчить про наявність певного позитивного досвіду**, який може бути використано у реформуванні чинного законодавства України про судочинство. Досвід функціонування крайових судів у Галичині у складі Австро-Угорщини переконує у необхідності своєчасно реагувати на суспільні виклики і приводити судоустрій у відповідність із потребами. У результаті політико-правових змін сер. – II пол. XIX ст. громадянам Австро-Угорщини гарантувалося конституційне право на судовий захист. У своїй діяльності судді крайових судів у Галичині керувалися законом і намагалися вирішувати спори на основі чинного австрійського законодавства. Будь-які зловживання службовим становищем каралися, про що свідчать опрацьовані архівні матеріали.

Для удосконалення і підвищення ефективності українського судочинства рекомендується:

- 1.** Розробити новий **порядок кадрового відбору суддів на конкурсній основі**, який забезпечить кваліфікаційне оцінювання суддів за однаковими прозорими критеріями та передбачити регулярну оцінку професійної діяльності суддів, закріплення у законодавстві принципу підвищення професійного рівня суддів як основного критерію для просування судді у професійній кар'єрі.
- 2.** Запровадити **механізми досягнення єдності судової практики** шляхом використання дослідницько-аналітичних можливостей вищих спеціалізованих судів, посилення ролі Верховного Суду України, забезпечення їх тісної співпраці з науковими установами (Національною академією правових наук України, провідними вищими юридичними навчальними закладами).

3. Розробити **механізми контролю за доброчесністю**, зокрема, надання судьями та членами родини суддів розширених декларацій про майновий стан, доходи та видатки, належної перевірки відомостей у декларації з відомостями (базами даних), які містяться у розпорядженні держави, упровадження пропорційних санкцій за неподання або подання неповної чи недостовірної декларації, у тому числі через ефективну систему заходів щодо судді, який підозрюється у корупційних діях, чітке нормативне регулювання інституту функціонального імунітету судді.
4. Удосконалити **порядок розподілу справ між судами**, за яким **малозначні цивільні та кримінальні справи** необхідно передати на розгляд і вирішення створеного у майбутньому **мирового суду** на рівні першої інстанції, що значно зменшило **б навантаження на новостворенні окружні суди**, а тяжкі кримінальні справи передати у окружні суди для розгляду з **участю присяжних засідателів**, де професійний суддя буде здійснювати нагляд за судовим процесом, дотриманням сторонами процесу порядку і призначення покарання, що знівелює корупційну складову у судах.
5. Для апеляційних та касаційних інстанцій встановити чітке розмежування для розгляду справ у апеляційних та касаційних інстанціях. Законодавчо установити, якщо ціна позову цивільної справи **до 50 прожиткових мінімумів**, установлених державою на момент пред'явлення позову, тоді рішення суду першої інстанції має бути **остаточним і оскарженню у апеляційному суді не підлягає**. Якщо ціна позову становить від **50 до 100 прожиткових мінімумів**, встановлених державою на момент пред'явлення позову, тоді така цивільна справа може бути **оскаржена в апеляційній інстанції та її рішення мають бути остаточним**. Це значно розвантажить роботу апеляційної і касаційної інстанцій.
6. З метою запобігання зловживання **необхідно конкретизувати і дотримуватися розумного строку розгляду справи** в апеляційних судах України та забезпечити рівні права учасників судового розгляду на

апеляційне (як і касаційне) оскарження на основі загальнодозвільного методу правового регулювання.